

הרב יעקב אריאל

ביעור מעשר ביום טוב

ראשי פרקים

- א. ערב יום טוב האחרון
- ב. ביעור ע"י השלכה או אכילה
- ג. בין ביעור מעשר לביעור חמץ

א. ערב יום טוב האחרון

הרמב"ם בהל' מעשר שני יא, ז פוסק: "וערב יו"ט האחרון היה הביעור ולמחר מתוודין". התוס' יום טוב (מעשר שני ה, ו ד"ה ערב) כתב שאין לבער ביו"ט עצמו. בפירוש משנה ראשונה שם הקשה מדוע? ותירץ:
א. מכיון שביעור הוא גם בשריפה אסור לבער אנילו בפירור לרוח משום שנחשב כשריפה.
ב. משום שצריך להפריש תרו"מ ואין מפרישין ביו"ט.

על התירוץ הראשון קשה מדוע אסור לשרוף ביו"ט. בשלמא קדשים אין נשרפין ביו"ט כמבואר בשבת (כד ע"ב) מכמה טעמים, אך לא כולם תקפים בביעור ביו"ט. טעמו של חזקיה שם מגזה"כ: "עד בוקר" (שמות יב, י), לתן לו בוקר שני לשרפתו". אך כאן א"א לומר כן, כי הביעור חייב להיות לכל המאוחר ביו"ט ולא אח"כ. לרבא הטעם משום "הוא ולא מילה שלא בזמנה" וה"ה לקדשים. וגם כאן י"ל כמו לעיל, שבשלמא מילה וקדשים יש להם זמן למחר אך בביעור זהו יומו האחרון. אך לרב אשי יו"ט עשה ולא תעשה, ושריפת קדשים שהיא עשה אינה דוחה ל"ת ועשה. וכן אביי לומד שם מ"עולת השבת בשבתו ולא עולת חול בשבת". ואף כאן מכיון שאפשר היה לבער מעיו"ט אין זו עולת יו"ט אלא עולת חול. וממילא גם אין עשה של

* גירסה ראשונה בספר: באהלה של תורה, חלק ד, עמ' 421-424.

ביעור מעשר ביום טוב

ביעור דוחה ל"ת ועשה. נמצא א"כ שרק לדעת רב אשי ואביי ביעור מעשר לא דוחה יו"ט, אך לדעת חזקיה ורבא י"ל שביעור מעשר דוחה יו"ט.

ב. ביעור ע"י השלכה או אכילה

מיהו קשה ממה שכתב הרמב"ם בהל' מעשר שני יא, ח:

נשארו אצלו פירות מע"ש של ודאי או נט"ר או מעות פדיתן הר"ז מבער אותן ומשליך לים או שורף.

מבואר איפוא שלא בעינן שריפה דוקא אלא ה"ה ביעור וא"כ יכול לבער ביו"ט. מיהו בפירוש משנה ראשונה העיר שביעורן חשוב כשריפה, וכמו שכ' רש"י בביצה (כז ע"ב ד"ה חלה טמאה) שאסור להאכיל חלה טמאה לבהמה ביו"ט משום שהאכלה זו נחשבת לשריפת קדשים ביו"ט.

אולם האדר"ת בקונטרס אחרית השנים (פ"ד הל' ז) הקשה שביעור מעשר אינו בשריפה אלא דווקא אכילה עדיפה, ורק אם לא אכל יכול לשרוף. אם כן אי אפשר לומר שרחמנא החשיבה אכילה כשריפה. (ויש לחלק בין אכילת בהמה את החלה שמבחינת האדם נחשבת כשריפה, כי הרי החלה מתכלה בכך, לבין אכילת אדם עצמו שהוא נהנה הנאת גרונו ומעיו ואולי א"א לראות בכליו זה שריפה).

ג. בין ביעור מעשר לביעור חמץ

יש מקום לדמות ביעור מעשר לביעור חמץ. בשניהם ההלכה דומה שגם שורפים וגם מפוררים וזורים לרוח או לים, ובשניהם אסור לשרוף ביו"ט. הרמב"ם בהל' חמץ ומצה ג, יא כותב: "כיצד ביעור חמץ? שורפו או פורר וזורה לרוח או זורקו לים". ושם הל' ח: "ואם מצאו ביו"ט כופה עליו כלי עד לערב ומבערו".

משמע שביו"ט עצמו אסור לבער, ואע"פ שבפסחים (ה ע"א) אמרו כן רק לר' עקיבא שאינו סובר "מתוך" ובכ"ז אוסר שריפת חמץ ביו"ט. עיין רעק"א על שו"ע (או"ח סי' תמו, א) שכתב שמכיון שאפשר לפורר ולזרות לרוח לכן אסור לשורפו. ואחרי שרבנן אסרו לטלטל את החמץ משום מוקצה אי אפשר לפוררו. ולשורפו אי אפשר מכיון שמהתורה אינו דוחה יו"ט שהרי

הרב יעקב אריאל

מדאורייתא יכול לפוררו ולזרות לרוח, אך סוף סוף בפועל אינו יכול לפורר ולזרות לרוח, א"כ אין לו אפשרות אחרת אלא לשרוף, וא"כ יהיה מותר מהתורה לשרוף. אך בביעור מעשר קשה, שהרי הפירות אינם מוקצה כי הם ראויים לאכילה. וצ"ע, שאם מדובר בנט"ר ומע"ש בירושלים אה"נ שיאכל ומדוע שישרוף? הרי זה "בל תשחית"! ואם לא יכול לאכול בעצמו שייתן לאחרים שיאכלו. אלא על כרחנו מדובר מחוץ לירושלים, ולחלל אינו יכול כי גם המעות של מעשר שני טעונים ביעור, ואי אפשר לבערם בשבת ויו"ט, לכן חייב לבער את הפירות.

יתכן שמחוץ לירושלים מעשר שני ונטע רבעי הינם מוקצה, וכמו דבר שראוי למאכל בהמה חיה ועוף, במקום שאלו אינם מצויים, שדבר זה הוא מוקצה. (עי' או"ח סי' שח, כט-ל). וא"כ הוא הדין מעשר שני ונטע רבעי מחוץ לירושלים דומה הדבר למאכל בהמה במקום שאין בע"ח מצויים. מיהו אינו דומה, שם הוא דבר שאינו ראוי לאדם, אלא רק לבהמה חיה ועוף, ומכיון שאינם מצויים באותו מקום אין המאכל ראוי לטלטול והוא מוקצה. משא"כ מעשר שני ונטע רבעי הם בעצם ראויים למאכל אדם, אלא שאסור לאוכלם מחוץ לירושלים, וכמבואר במג"א (סוף סי' שח) בשם התוס' ולא כר"ן. מיהו לדעת הר"ן שגם כאשר איסור רביע עליה הוי מוקצה, וצ"ע.

ועיין כס"מ על הרמב"ם (הל' חמץ ומצה ג, ח) שהקשה בשם הגהות, יבערנו במקומו, והא אית ליה לר"י "מתוך"? ותירץ דכיון דלא הוי צורך היום. ובארו המג"א והמחצית השקל ושו"ע או"ח סי' תמו ס"ק ב) שמכיון שאפשר היה לבער מאתמול, אינו צורך היום. ולא דומה לר"ע שאם היה סובר מתוך היה מתיר ביעור חמץ ביו"ט, כי לדעתו ביעור חמץ חייב להעשות בפסח עצמו וא"כ הוא צורך היום. אך לדידן מכיון שאפשר לבער חמץ לפני כן אינו צורך היום. וא"כ ה"ה ביעור מעשר. אמנם שביעי של פסח הוא היום האחרון, אך היה אפשר לבער לפני וא"כ אינו צורך היום.

הגר"א (שו"ע או"ח סי' תמו, א ס"ק ג) כתב בהסבר ההלכה שאסור לשרוף חמץ ביו"ט, כי אינו עובר בבל יראה ובבל ימצא, כמו שכתב התוס' בפסחים (כט ע"ב סוד"ה וי"א) שהמשהה חמץ ודעתו לבער אינו עובר בבל יראה. וקשה א"כ איך למדו מדברי ר"ע שאינו סובר "מתוך". ייתכן לומר שסובר "מתוך", אך כאן מכיון שדעתו לבערו אינו עובר בבל יראה, ולכן אין מצוה לשרוף. וי"ל שלא אמרו התוס' אלא לעניין איסור שאינו עובר כשדעתו

ביעור מעשר ביום טוב

לבערו אך מצות שריפה לר"ע אינה תלויה באיסור בל יראה, זוהי חובת גברא גם כשאינו עובר בבל יראה. ולפי"ז לדין שהמצוה בחמץ היא גם בפירור וזריה לרוח וא"כ אין מצות שריפה דווקא, אלא המצוה היא לבער מן העולם כדי שלא יעבור בבל יראה ובל ימצא, וכשאינו עובר, כגון כשדעתו לבערו, אין גם מצוה לבער ביו"ט.

ולפי"ז בביעור מעשר, אע"פ שגם שם המצוה שלא ישארו בידיו מעשרות, אך אין מצות בל יראה ובל ימצא, אדרבה אם הוא משאיר מעשרות ע"מ לבערם אח"כ עובר עבירה, וא"כ ביו"ט אחרון של פסח זהו זמנו האחרון, ולכאורה מצות היום היא וחייב לבער. והנלענ"ד עפ"י המנחת חינוך (מצוה ט) שהא בהא תליא. למ"ד שהמצוה היא חיובית – לבער – יש לה גם זמן מוגדר, ורק בזמנו זוהי מצותו. אך למ"ד שאין מצוה חיובית, אלא המצוה היא שלילית – שלא יהיה לו חמץ, אין מהתורה זמן מוגדר והעיקר הוא שכשיגיע הזמן לא יהיה לו חמץ, וא"כ ה"ה במעשרות, אם נניח שהמצוה היא רק שלא ישארו ברשותו תרו"מ בשביעי של פסח א"כ אפשר לבער בכל יום, וא"כ אין היום זמנו.

והנה בחמץ, אע"פ שיכול לבערו בכל דבר, כבר הוכיח בשו"ת אבני מילואים (סי' יט) שחמץ מצותו חיובית לשרוף, ולכן אפרו מותר משום שנעשית מצותו, וגם לפורר ולזרות לרוח זוהי מצוה חיובית. וא"כ י"ל שזוהי המצוה, לשנות את החמץ ולהופכו לדבר המותר. ואילו היה אפשר למשל להפוך חמץ לעפר ולא רק לאפר, היתה זו מצותו. וזהו גדר הביטול, להפוך את החמץ לעפרא דארעא. אלא שלמעשה הדבר לא ניתן אלא בשריפה. וא"כ ה"ה מפורר וזורה לרוח, הוא מקיים בכך מצוה חיובית של ביעור חמץ ומצידו הוא היה מעוניין באמת להופכו לעפרא דארעא, אלא שלמעשה אינו מסוגל לכך. ולכן כל עוד יש פירורי חמץ בעולם הם אסורים, אך ידי חובת ביטול מצידו הוא יצא בכך. ומכיון שהמטרה היא להפוך את החמץ לדבר אחר, גם כשאינו שורפו אלא מבערו בדרך אחרת אחשביה רחמנא למעשה שריפה וע"ד מש"כ רש"י בבבבצה (כז ע"ב) שהמאכיל חלה טמאה לכלבו עובר משום שריפה.

ולא שייך לומר כאן "מתוך", שכן לא השריפה היא המצוה אלא הביעור, אשר כאמור הוא בעצם מעשה חיובי של שינוי החמץ למשהו אחר. שריפה פירושה בדרך כלל כילוי הדבר, ואילו כאן משמעותה שינוי. ולר"ע אם היה

הרב יעקב אריאל

סובר "מתוך" היה מותר לשרוף כי רק שריפה מועילה לדעתו בחמץ ולא משהו אחר. ועיין פ"ק פסחים ה' ע"א ובמפרשים שם).

ולפי"ז יש לדייק היטב בלשון הרמב"ם. בהל' חמץ ומצה כתב: "שורפו או פורר וזורה לרוח", ובהל' מע"ש כתב: "הר"ז מבעור אותן ומשליך לים או שורף". בחמץ — השריפה היא הדוגמא הראשונה, כי יש כאן מעשה חיובי של הפיכת חמץ לאפר וה"ה צורת ביעור אחרת. נביעור מעשר אין מצוה חיובית, אלא המצוה היא שלילית, שלא יהיו מעשרות ברשותו, ולכן הדוגמא הראשונה היא פירור לרוח, ושריפה אף היא מטרתה רק כילוי המעשר ולא הפיכתו לאפר כנ"ל וא"כ אין זו מצות היום, ולכן אין מבערים ביו"ט.

אלא שצ"ע מדוע התירו לשרוף, הרי אם אין זו מצוה חיובית לא נתקיימה מצותו, וא"כ היה צריך לאסור שריפה? וכמו שאסרו לשרוף איסורי הנאה, עי' סוף תמורה. וי"ל שמעשרות אינן איסורי הנאה, וברגע שאינם ראויים לאכילה אינן מעשר והשריפה משנה אותן לדבר שאינו ראוי לאכילה וממילא פקע חיוב המעשר מהן.

נמצא איפוא, שביעור מעשר אינו כביעור חמץ. נביעור מעשר ע"י הוצאת המעשר מהבית או כילוי. מבחינה זו שריפתו היא ככל שריפה אחרת שהיא כילוי הדבר. אך מכיון שהמטרה היא שהמעשרות לא ישארו אחרי זמן הביעור, אין כאן מצוה חיובית אלא שלילית, ולפי הגדרת המנ"ח הנ"ל אין זו חובת היום דווקא, היום הוא רק היום הארוך שבו יש לבער את המעשרות שלא יהיו עוד. וא"כ מצוה זו אין זמנה היום דווקא ואסור לעשותה ביו"ט.